

Lanna med folk og hus i dets storhetstid.

Holla-minner 3/1989 s 63-70.

Av Kari Baksås

Hvert eneste hus ved Lanna har sin historie, i og med at mange håndverksfag og forretningsvirksomheter ble opprettet der under og etter kanalutbyggingen. Da kanalen og båtene begynte driften, var det mange som gjerne ville starte egen virksomhet. Tomter ble således leid og solgt fra Tvara og Heisholt-gårdene.

Over Dambakke ble veien anlagt. Den store muren sto ferdig 1900 01. S. D. Cappelen begynte arbeidet med tunell under Dambakke til sin planlagte kraftstasjon. Der hvor «pumpehuset» står, var grunnen meget dårlig, slik at et parti av veien ble lagt på påler. I denne svingen sto i mange år Ulefoss eneste gatelykt. Lyktestolpen fikk enda sin sang i en revy på «Arbeidern»:

Ja, gatelys vi har min venn,

men ikke noe annet enn en,

den bitte lille lampa nedi

Dambakken.

Dessverre omkom en mann under arbeidet i Dambakken, Reidar Øygaarden Vi som er gamle nok husker korset som var hogd i muren. Nå er muren revet og vekk og veien utvidet. Det hendte også en dødsulykke i kanalen den første tiden. Kaptein Sundt ble klemt ihjel mellom båten og muren da han prøvde å redde en som datt av båten. Sundt var svigersønn til Severin Thorbjørnsen på Verket. Enken bestyrte siden Hotell Dalen.

En annen mann fra Verket, far til Kristian Pettersen, var kaptein på «Statsraad Stang», den første båten som fra 1852 gikk på Norsjø. I «kanaltia» i 1889 kom det i alt 300 innflyttere til Holla. De skulle arbeide på Ulefoss, Eidsfoss og Vrangfoss. Alle trengte husrom, og alt som folk kunne avse, ble leid bort, bryggerhus og stuer.

Kommer en over Dambakken i dag og ser alle lysa som speiler seg i elva. er det et syn, men kanskje enda vakrere er det når kveldssola skinner på Stan-gefjell.

Før i tia måtte varene hentes på Ulefoss brygge og kjøres med hest mot Stren-gen. Det var mange som kjørte med flere hester i denne trafikken, og det var heller ikke uten konkurranse kuskene i mellom for å få den beste lasta, aller helst turister, de betalte bedre. Gamleveien gikk over Nomehaugen, Dagsrud. Sjessmoen, Allmankås, Heisholt, Tvara, Berget og utover til Skien. Båttrafik-ken med anløp til Tvara og Aaheimbrygga betydde stor lettelse. Selve Lanna ble regna fra Haugelvas utløp til Tronsebrua. Nedenfor er det Ulefoss og oven-for Eidsbygda. Folk som bygde på Odden kjøpte tomter av Eiebøndene.

FRA KARL SMED TIL TVARASKOTTET

Karl Larsen, eller Karl Smed, hadde smie der Georg Solvoll har bygd. På den tomte sto både innhus, uthus og smie. Beinstigen til Haugjordet og Berget gikk gjennom tunet. Karl Smed holdt Varden, og folk kunne få lov å lese den der.

Da Karl døde, hadde Nils Lindgren smia en tid. Siden kjøpte Georg Solvoll tomte og bygde hus og drev forretning der.

Meieriet ble bygd av bøndene i Holla. De kjøpte tomte av Tvaragården. Hu-set rommet foruten meieri også bank og gjennomgangsløp for nygifte. Her bodde også politi Matias Ødegård før han bygde sitt eget hus lenger oppe i gata.

Mange hester kunne stå bundet til hesterekka der hver morgen, da bøndene kom med melken.

Da Cappelen kjøpte bil, møtte han opp ved meieriet for å gi hestene havre, slik at de kunne venne seg til det bråkete, røde monstrumet som trillet av seg selv. Ikke bare hestene ble redde for bilen. Folk ble også skremte. Ikke noe rart, for veiene var smale og ga lite plass til både hest, folk og bil. Langs veier fra Dambakke til Meieriet var det stabbesteiner. Guttene fant fornøyelse og spenning i å balansere på jernstangen på toppen av steinene.

Meieriet blei for lite. Og det ble for trangt i veien, slik at et nytt meieri ble bygd på Ringsevja. Nå er dette huset bibliotek. Melka fra Holla sendes til meieriet i Porsgrunn. Det gamle meieriet brente ned for noen år siden. Nå reiser det seg som en fugl Fønix i Georg Solvolls eie.

Johan Johnsen på Tvara bygde neste hus på veien mot Tronsebrua. Han startet forretning. Johan var sønn av Johan Ols statsråd Niels Aalls tjener og ledsager på hans mange reiser i inn og utland.

På Sagene overtok Johans bror, Nils, farens butikk, opprinnelig startet av statsråd Aall. Nils ble aldri kalt noe annet enn Nils på Bruenden. Fra denne butikken har det gått ut mange handelsmenn: Anton Hagen, Arvid Lundvall, Sverre Liestøl og Johannes Bjelland.

Johan Johnsens bygg ble reist i bare linne leira. Mista du et spett under ar-beidet der, forsvant det for godt, fortalte Arthur Heisholt. En ospeflåte ble lagt ned i grunnen for å gi huset fundament. Og huset, et høyt staselig bygg står den dag i dag slik det ble bygd.

I 1916 ble butikken solgt til bøndene i Holla. Også andre kunne få kjøpt ande-ler i Tvara Handelslag som gikk bra i mang

Båten la inntil Tvara brygga med varer til butikken som hadde eget lager hvor guttungene ofte hadde jobb med å stable de ankomne varene. Ved butikken var det et bakeri som Anthon Aasmundsen drev. Bakervarene ble kjørt omkring med hest og slede om vinteren, og firehjuls vogn om sommeren. Fastlavens solgte guttungene boller fra smørkasser som de trakk omkring på kjelker. Før i tida var det plass til hesterekke mellom veien og elva.

Idag eier Georg Solvoll dette huset også. Andre båter enn lystfartøyer legger ikke inntil brygga nå. I årenes løp har mange betjenter arbeidet på Tvara handelslag.

Mellom handelslaget og neste hus var det velteplass for tømmer. Dette ble kjørt ut på Tvaraskottet og tippet ned bakken om våren. Deretter ble stokkene rent under den lille brua og klubbet ute i elva.

I det dårlige lyset langs elva gikk en mann en gang uti vannet. Han blei heldigvis dratt opp igjen og utbrøt: » Hadde jeg enda hatt en Oleander». Mannen var tydeligvis redd for at kona skulle bli sint. Hun ønsket seg nettopp en slik plante.

FRA POSTHUSFRØKNENE TIL POLITIMANN LØYTE

I det neste huset bodde frøknene Andersen, eller «posthusfrøknene» som de ble kalt. De hadde arbeidet på posthuset den gang dette holdt til i den murgården som vi kaller Posthusgården. Fortsatt ser en de dobbelte dørene ut mot veikrysset. Den eneste gjenlevende av dem som arbeidet på det gamle posthuset er Borghild Gulliksen på Heisholt.

Fredrik Valle, sønn til presten Valle, hadde sitt tannlegekontor i neste hus. Valle var svigersønn til Johan Johnsen. Fredrik og Jonny Valle bygde seg hus på haugen ovenfor meieriet. Olav G. Løyte bygde neste hus. I kjelleren der var det blomsterforretning, senere kafe som Einar Jespersen dreiv. Kaféen overtok hans fetter, Morten Olsen. Under krigen hadde Anders Dahl vulkaniseringsverksted der. Han satte såler og hælér på gamle gummistøvler, kalosjer og bootforer. Olav Løyte var med på å kjøre varer til Strengen.

Bakken opp til Tvara var hovedveien til Tvaraskottet og Tvaragården. Den blei alltid kalt Andersbakken og var støtt sølete. I neste hus bodde skomaker Andersen. Han ble etterfulgt av en skomaker Borgen fra Heddal. Huset har ellers gitt rom for mange slags virksomheter: skredder Ole Strigen og sønn, gullsmed Borgen, Borghild Kåsa Solvolls systue, Liva Fjeldstads frisersalong og Anders Aug. Høiseths musikkhandel.

Mathias Ødegård som var politi og urmaker eide neste hus. Her var det også et lite arrestlokale. Hovedarresten var på Sagene og i tillegg hadde lensmannen også en arrest på Arbeidern.

Salmaker Myhreene bygde neste hus. Han sydde hesteseler og hadde også lærlinger og svenner i faget. Myhreene var kjent for sitt gode arbeid.

I Myhrenes hus ble det også butikk i underetasjen. Olaf Wines hadde manufakturforretning der. Senere drev Hagbart Bærland rammeverksted der. Politikonstabel Rolf Løyte hadde dette huset en tid. Senere ble det solgt til Morgan Høyland. Det brente ned og er nå gjenoppbygd i nyere stil.

FRA HEISHOLTEVJA TIL KISE

Skredder Peder Buverud fra Landsmarka bygde seg hus mot Heisholtevja. På tomta foran dette huset bygda sønnen, Peder P. Solli, sitt hus. Far og sønn delte 1. etasje, skredderverksted og elektrisk forretning. Peder P. Solli som var utdannet ved Skiensfjordens tekniske skole startet sin virksomhet i lokaler han leide av Gudrun Halvorsen. I Sollis nye hus hadde tannlege Gunleik Sandvik fra Kviteseid sine kontorer i mange år.

Til Heisholtevja kjørte bøndene tømmeret sitt. Når det ble målt og veltet vannet, var det ungguttenes tidsfordriv å balansere på stokkene. Den gang gikk vannet helt inn til fjellet, slik at en kunne bade der. Nå er det så vidt plass til et par prammer.

Ekspeditør på Ulefoss brygga, Jens Ytterbø fra Helgen, bygde neste hus. Det står delvis på en flåte. Da Jens bygde ved Lanna, bodde han og kona på Allmannkås i den lille stua ved leet. Jens drev litt svømmeundervisning ved Lanna. Han hadde unger i tau uti evja, mens de prøvde seg på svømmingen. I 1. etasje i Ytterbø's hus hadde Halvor J. Aasland fra Skien kjole og kåpebutikk Siden hadde Anne og Susanne Ytterbø strikkeforretning der. En tid var det også blomsterforretning der. Nå er huset oppusset og har fått veranda mot evja.

I det neste huset bodde garver Herman Halvorsen. Han var en tid ordfører i Holla. Når hudene lå i bløt, var lukten omkring garveriet ikke god. Der bodde det også en dame som ble kalt Marianne Hjulmaker. En må vel tru at det var noen med den gesjeften der også.

Underetasjen ut mot veien var forretning. Her dreiv pølsemaker Thorsten Halvorsen fra Skien. Han bodde på Fiskestigen på andre sida av elva hvor han hadde hest og slaktet dyr og røkte pølser. Han flyttet til Skien, men kom opp igjen og bodde i den lille Vommastua ved Aaheim. Olaf Halvorsen, sønn til Herman, var dirigent for sangkoret Samhold. Det var en fin, sammensveiset flokk som optrådte mange steder. Gudrun, kona til Olaf, drev med kransebinderi og blomster der en tid. En stund var det kafe der, kalt «den glade enke». En tid, «ar det også fotograf i dette huset. Nesoddenjentene fra Helgen drev for-retning med undertøy for damer og barn.

Vognmann Per Heisholt bodde i neste hus. Han hadde fin kalesjevogn som kunne leies til brylluper og begravelser og en fin plysjslede om vinteren. Heisholt kjørte varer fra brygga til forretningene og drev ellers med annen transport.

I underetasjen på Heisholts hus drev urmaker Karlson, en svenske (bestefar til Sten Andersen og far til Linus Høyseth). Susanne Kabbe Sandbakken og Gunda Søve Kristensen drev hattebutikk i gården en tid. Barbersalong var det også, riktignok bare en dag i uka.

På den gamle karuselltomta bygde Frelsesarmeen sitt forsamlingslokale med leilighet for lederen. Før dette ble bygd sto tomta ledig etter at et gammelt hus hadde brent ned. Omreisende med lirekasser og apekatter, titteskap, datidens fjernsyn, slo seg ned der. Frelsesarmeen i Ulefoss hadde sitt første møte på ste-det i 1894 ved den store eika ved Oskar Solvolls hus. Siden holdt de møtene i Grothingsalen, Arbeidern og banksalen inntil de bygde eget hus.

Ole Petter Heisholt bygde neste hus. Han hadde mistet den ene hånden og startet forretning i glass, steintøy, gaveartikler, manufaktur i tillegg til bøker og blad. Den første bokhandel på Ulefoss. Siden drev Nils og Arne Heisholt forretning der. Møbelhandler Anders Borgen og Hagbart Bærland var også der en tid. Nå er huset restaurert og sist var det fotoforretning der.

I 1896 starta Kristoffer Kise butikk. Han handlet med alt; kjøtt, fisk, sko, maling, parafin, kork, appelsiner og fiken. Hos Kise sto kaffisekken på gulvet side om side med sirupstønna.

I den lille butikken var det en koselig stemning under parafinlampene, med tobakksrøyk fra mannfolkene som samlet seg der. Dersom en vare ikke var å få på Ulefoss, så låt det gjerne: Gå til Kise, han har det. Kristoffer Kise bygde også huset ved siden av butikken og brukte det til privatbolig. Her var det en tid skredderverksted. Mellom Kise og Aaheim Hotell var det ei evje som ble kalt Vomma. Der sto også Vommastua som Karine og Halvor pølsemaker bodde med alle sine barn før de flyttet opp til huset ved Deilevja.

FRA AAHEIM TIL APOTEKET OG ELVERHØI

Aaheim Hotell er det blitt skrevet mye om. Men så var det Også et hotell i stjerneklasse, og en pryd for bygda. Turister fra Tyskland, England og Amerika kom dit. Det hang alltid utenlandske flagg på verandaen. Aaheim hadde vinterhøve og kulørte glass i rutene. Nyttårsaften 1920 brant det staselige hotellet ned og dagens Aaheim ble bygd på samme tomte. Ved Aaheimbrygga la båtene inntil når de kom vestfra. Da hang det alltid tiur, rype og hare til salgs på bakdekket. Prisene var anderledes enn nå. En tiur kostet to kroner, en hare 60 øre. en liter nysilt og to liter skummet melk 25 øre. Ti brød fikk du for en krone hos Johnsen på Tvara, 12 sild for en krone, fortalte Andi Aasland meg.

Båten hadde alltid 1. og 2. klasse med salong på dekk med røde plysjmøbler Damene hadde knappestøvler, sidekjøler og hatter som så ut som blomsterbed, sikkert noe å skue for mange.

Fra en sped begynnelse som skysstasjon bygde Rasmus Hansen Bergkåsa hotellet opp til et centrum for underholdning og scenekunst ved siden av selv~ hoteldriften.

I Anna Negaards hus var det kafe i underetasjen. Anna var en farverik dame som holdt streng justis i sine omgivelser. Hun solgte napoleonskaker som hun fikk med båten fra bakermestrene i Skien og i tillegg, selvfølgelig, vanlige smørbrød. Anna hadde grammofon i salongen og enda et rom, et «chambre separee» for spesielle gjester. Anna skulle ha et særskilt godt øye til dem so kom innenfor de grønne portierene. I dette huset var også den første frisersalong som tok permanentkrøll. Sønn til skredder Lauritzen ved Arbeidern hal de lært den kunsten. Danselærer Sørensen lærte bort tango og vals også der. I huset var det leiligheter for nygifte. Anna selv bodde i kjelleren.

Apotektomta blei kjøpt fra Rasmus Hegna og en som het Sørensen bygde huset. Første etasje leide han bort til apotek. Rasmus var selv skomaker.

På Elverhøi oppe i bakken bodde doktor Johan Krohn. Ved siden av sin doktorgjerning var han en ivrig musiker og spilte og dirigerte orkester. Hans musikkafteiner på verandaen gledet mange. Doktor Krohn hadde egen stall m hest og kjørekar. Denne skulle også ha tilsyn med haven. Da doktor Krohn d de og ble ført til kirkegården, spilte hans orkester hele veien frem til grave Utenfor apoteket på andre siden av veien sto et stort ishus. I februar var det st, trafikk på elva med isskjæring. Mange hadde arbeid med det. En Krager mann som het Wiborg var fast iskjøper ved Lanna. Han hadde lekter ved brygga og fyllte den med isblokker der det var sagmugg mellom lagene for at is skulle holde seg. Istrafikken holdt seg til etter krigen. Både slakter Bjørndalen og slakter Bentsen hentet is i Deilevje. Bjørndalen dro gjerne isblokkene kjelke, mens andre brukte hest til transporten.

FRA TANNLEGE OG SKOMAKER TIL GROTHING

I det neste huset hadde tannlege Frederik Thomassen sitt kontor. Han hadde et tannlegebor som ble drevet med fotpedal. Thomassen var kjent for å lage gode gebiss

Hos skomaker Jensen kunne en få sydd sko og støvler etter mål og ellers få halvsålt og reparert fottøyet. Sønnen, Erling Jensen, drev forretningen helt opp til våre dager. I huset hadde frk. Kirschebom sin fotoforretning og atelier. Her drev også skredder Jonas Malmstrøm, en svenske fra Skåne, sin butikk. Han var gift med en dame fra Helgen, Anne Marie Kolle. Slakter Linus Eide hadde i mange år kjøttutsalgs der. To ganger brente huset på dette stedet.

Baker Grothing eide neste hus. Han hadde festsal på toppen, «Grothingsalen. Der gikk det bru inn fra oppsiden av bakken.. Huset brente forresten ned en gang omkring 1912 14 og andre gangen før siste krig. Her var det bakeriutsalgs og en tid farmasøytisk forretning. Bakermester Grothing bodde selv og drev gården Heimdal under Heisholt. Bak Grothinggården lå Dahlin skolen, en privat middelskole. Huset brente ned. Oskar Solvoll har denne tomte nå. Grothing drev stort med butikk og læregutter og hadde også bakeri på Rjukan.

RUNDT HYGIEA

Huset ovenfor Grothing bygde Johannes Haugen. Det ble senere solgt til hans svoger. Rudolf Andersen. I kjelleren der bodde i mange år Gurine Amundsen Fosse. Hun gikk rundt i husene og røkte etter smittsomme sykdommer. Nå eier Kjell Ramtoft huset.

Karl Alfredsen, smed og hovslager, hadde sin smie ved siden av dette huset. Hygiea ble bygd av en som het Marum som eide Kringlefet. Han solgte det til doktor Oscar Backe. Backe bygde på huset og kjøpte Hestehegna inntil. Det si-ste er nå Berit og Per Misunds have. Doktor Backe hadde hest og kjørekar. I kjelleren var det brennevinstapperi da Thorvald Heisholt var gutt. Han hadde jobben med å skylle flasker og tappe brennevin. Dette kom på store tønner med båt fra Skien eller måtte hentes der med hest og vogn.

Alle tomtene fra Hygiea og oppover mot Tronsebrua er solgt fra Kringlefet. I 1905 var det amtsutstilling på leggeplassen fra Hygiea til Arbeidern. Flere av husene her er bygd av brødrene Lindalen. Hygiea ble etter dr. Backes tid solgt til lege Harald Stenstadvold. Hans enke, Laila, senere gift med Finn Heisholt, drev fødehjem der. Mange Ulefoss borgere er født i dette huset. Det er senere solgt til diakon Ove Ramtoft som sykehjem for Oslo kommune. Huset som Gunnar A. Knutsen bodde i er bygd av Kristian Lindalen. Knutsen drev som maler og hadde verksted ved huset. Han ble senere trygdesjef i Holla.

På samme side som Knutsens hus bodde Halvor Susaas. I det neste først Lindalen, siden skredder Lauritzen som var danske. Inne i Tyttebærevja bygde Peder Lindalen sin dør og trappefabrikk. På høyre side bodde Guro Lindalen som drev en liten kafe. I neste hus bodde smed Karl Alfredsen og ved siden av ham Peder Lindalen.

ARBEIDER'N

Arbeidern eller Ulefoss og Omegns Arbeiderforenings lokale var et samlingssted. Foreningen hadde kjøpt et gammelt hus som sto på Sagene og materialene over isen. Foreningen ble stiftet 7. september 1890. Allerede i 1891 var det bibliotek og leseværelse med egen avis «Draugen». Lokalet sto fullt ferdig i 1892.

Siden ble det bygd på en kinosal. Arbeidern ble dermed bygdas største forsamlingslokale. Her var det mange aktiviteter, revyer, fester, USF fester Kvikk, Eidsbygda, hadde sine tilstelninger der. En husker spesielt skifestene med premieutdelinger. Så var det dans, dyreutstillinger og mye, mye annet.

Fine kulisser ble malt av en kulissemaler fra Skien og av Bergliot Tallaks Arbeidern ble utleid til middelskole. Bestyreren av denne het Brostrøm. Han ga bl.a. ut to bøker, «Amerikabrev» og «I Ravnekløa», en parodi på forhold ved Lanna, bedehusmiljø og politi som lett kunne sammenlignes med vår politimester Bastian, fortalte Erling Kise.

MOT TRONSEBRUA

Skolen på Lunden hadde opp til 50 elever og to lærere. Ovenfor Arbeidern bodde Kristian Mikkelsen med verksted som sønnen Halvor Aaland overtok. Aaland var snekkermester og laget fine møbler. Han sto også for likkistefabrikasjon. Andreas Lindalen i neste hus drev også kafe en tid. De hadde ku og jordvei på Heisholt, noe Halvor Lommerud overtok. Kjøpmann Hundevadt drev kolonialforretning. Han ble etterfulgt av flere eiere: Helgetveit, A Hanssen, Joh. Bjelland og Selle Torstensen.

Inne i gården der sto to hus, Et som pølsemakeren eide og et som var lei av butikkeieren. Slottsfjellet er det nå ikke stort igjen av etter at huset til Kjersti Storhaug er revet. Der hvor Johan Larsen nå bor, bodde også hans bestemor som var sørlending og hadde rullende r'er. Aron Fagerberg, en svenske fra Båhuslen, bygde hus og satte opp verksted ved elva. Fagerberg hadde flere n i arbeid på sitt snekker og møbeltapetseringsverksted. Da er det bare Martin Tronsens hus igjen. I hans hus var det også en tid butikk. Nå er hans hus borte og Ole Willy Nilsen har overtatt og bygd nytt hus på tomta.